

LIBRIS

We know
books

Nicolae IORGA

ISTORIA ROMÂNILOR

Vol. V

VITEJII

Cartea Românească
EDUCAȚIONAL

TABLA MATERIILOR

Cartea I-a. STĂPÂNIREA BOIERILOR	5
CAPITOLUL I. Influența sârbească a Doamnelor	7
CAPITOLUL II. Boierime peste domni.....	16
CAPITOLUL III. Domnii români și chestia ardeleană	25
Cartea a II-a. CURENTELE APUSENE	49
CAPITOLUL I. Aventurile Renașterii politice în țările noastre.....	51
CAPITOLUL II. Zburdăciunea domnișorilor	98
Cartea a III-a. PRIMA CREAȚIE LITERARĂ A ROMÂNILOR ÎN LIMBA LOR	113
CAPITOLUL I. Traducerea cărților sfinte	115
Cartea a IV-a. SFÂRȘITUL EPOPEII MOLDOVENEȘTI	141
CAPITOLUL I. Un început de influență grecească	143
CAPITOLUL II. O ultimă luptă eroică în Moldova.....	152
CAPITOLUL III. Vitejii de la cazaci.....	175
Cartea a V-a. NOUA LEGĂTURĂ CU APUSUL	205
CAPITOLUL I. O undă de influență franco-italiană.....	207
CAPITOLUL II. Cărți slavone și traduceri în românește.....	224
CAPITOLUL III. Un domn „francez” în Țara-Românească	230
Cartea VI-a. VITEJIA ROMÂNEASCĂ ÎN NOUA CRUCIADĂ: FAPTA LUI MIHAI VITEAZUL	263
CAPITOLUL I. Acțiunea de prigonire a vizirului Sinan	265
CAPITOLUL II. Noul război turcesc cu Imperiul Habsburgic și alcătuirea cruciadei	290
CAPITOLUL III. Lupta pentru neatârnavare a lui Mihai Viteazul.....	313
CAPITOLUL IV. Trei ani de cruciadă românească.....	356

CAPITOLUL V. Luptele pentru unirea politică a românilor.....	368
CAPITOLUL VI. Viteazul în mijlocul intriganților.....	387
CAPITOLUL VII. Căderea unui erou	401
Cartea a VII-a. MOȘTENIREA „CRAIULUI” ROMÂN	417
CAPITOLUL I. Cel dintâi moștenitor al „Viteazului”	419
CAPITOLUL II. O Dacie de paritate	456
CAPITOLUL III. Românii neliberi în preajma întemeierii monarhiei.....	480
TABLA ilustrațiilor	483

CAPITOLUL I.

Influența sârbească a Doamnelor

Sângeroasa schimbare de domnie care se săvârșise în Moldova, trimițând și închizând în vreo mănăstire pe bietul „Ioan-Vodă” Joldea, însemnat la nas după ce domnise „trei zile”¹, fără să fi ajuns a-și serba la Suceava nunta solemnă cu domnița Ruxanda, nu aduse țării, în viața ei lăuntrică, de la început, un adevărat stăpân și un îndreptător de vreme.

Cel care e înfățișat în letopisețul, ceva mai târziu, făcut din amintiri, al lui Azarie ca fiind „om voinic și frumos la față, liniștit și blând”², nu putea să cunoască, adus din Trebowla, cum era, decât prea puțin din rosturile moldovenești. Cum venise cu trupele polone pe care i le pusese la dispoziție Nicolae Sieniawski, voievodul Rusiei, în seama căruia se lăsase grija acestei granițe moldovenești, le fu ușor partenerilor lui Joldea să-și părăsească domnul de o clipă pentru a primi pe acela care putea să se impună. După ce licențiasse oastea sa străină la Botoșani, Alexandru cel nou, „mergând pre la Hârlău”, unde, în biserica lui Rareș, se va fi făcut „miruirea”³, – pe când Joldea fusese proclamat aproape, la satul Șipote, pe Miletin –, „au tras la Suceava și au șezut în scaun”. Și fiica lui Petru Rareș, cu învoirea unei mame deprinse a porunci, primi fără împotrivire aparentă pe un soț în locul celuilalt. Intitulându-se fiu al lui Bogdan, deci nepot de fiu al lui Ștefan-cel-Mare, Alexandru se arată gata să asculte de voința acelora în seama

---

¹ Ureche, care pentru această epocă își are izvorul său slavon, dispărut.

² Ed. I. Bogdan, în *Mem. Ac. Rom.*, XXXI, (1909), p. 113. Cf. cu lauda interesată a lui Eftimie, în I. Bogdan, *Cronicile moldovenești*, p. 168.

³ Îl vedem stând la Hârlău și în septembrie 1554; Hasdeu, *Arch. Ist.*, I¹, pp. 65-66, nr. 78. Dar hrisovul solemn al daniei se va face aiurea.

căroră îl lăsaseră ostașii străini, – el însuși, total necunoscut, neputând să aibă niciun sprijin într-adevăr al său.

Puterea nu aveau s-o exercite de fapt decât acele două femei care reprezentau și tradiția țării și toată strălucirea răsăriteană legată de numele lor, Elena și Ruxandra, și, alături, acei boieri care, legați între dânsii, se dovediseră prin două morți năprasnice ale domnilor în stare să dea și să ia înapoi stăpânirea.

O amnistie generală deschise temnițele pe care le umpluseră domnii „necurați” dinaintea lui Alexandru¹, și boierii își păstrară rosturile lor, cu voia de a-și adăugi ce putea să le placă: nimeni n-ar fi putut bănui ce le rezerva pentru mai târziu această aprigă fire bolnăvicioasă.

Alexandru avea cu dânsul pe mama sa, Anastasia, pe care o pomenește anume călugărescul retor al proslăvirii, Eftimie. Numai după cinci ani această femeie, intitulată „Doamnă”, după fiu și nu după acela cu care-l născuse, era coborâtă nu între mormintele neamului nurorii, ci în mănăstirea, care și ea înfățișează ca întemeietori și pe Petru-Vodă, pe Elena și Ruxanda, de la Râșca².

Rostul pe care l-a putut avea în aceste împrejurări doamna Elena se înțelege ușor. Ei i se va fi datorat graba cu care ginerele cel de-al doilea se îndreptă spre Țara-Românească pentru ca să înlăture pe viteazul uzurpator, pus de Castaldo, Radu Iliăș, și să redea domnia lui Mircea-Vodă, care *era soțul Chiajnei, cealaltă fică a prințesei sârboaiice*³. Dispăru astfel în retragerea sa ardeleană, unde un Francisc Kendy îl împiedica, spre sfârșitul acestui an 1553, de a-și strânge oastea pentru a se întoarce în „țara sa”, unde era chemat de „poporul său”, „ca să lupte cu turcul pentru țara și domnia sa”⁴ –, acela care desigur era mai de ispravă decât cruntul Mircea. Dacă acesta era legat de dinastia Moldovei, sprijinită acum pe descendentă

¹ Eftimie, *l.c.*

² Iorga, *Inscripții*, I, p. 54, nr. 117.

³ Eftimie; Veress, *Documente*, I, p. 135, nr. 176.

⁴ Veress, *l.c.*, pp. 138-139, nr. 183. El se adăpostea la Andrei Báthory din Șimleu, care juca pe atunci un mare rol.

neamului Brancoviceștilor, înrudit și cu dinastia turcească prin căsătoria Marei cu Sultanul Murad al II-lea, prin aceea că lângă dânsul stătea atât de întreprinzătoarea doamnă Chiajna, cealaltă ramură a dinastiei muntene nu putea să uite legătura dintre Bogdan, tatăl acestui Lăpușeanu, căsătorit cu sora lui Mircea, el însuși tată al unui viitor domn de la București, alt Alexandru. De altfel familia aceasta are ca frate al lui Alexandru pe un Miloș, cu numele sârbesc, pe care-l purtase, de altfel, și tatăl.

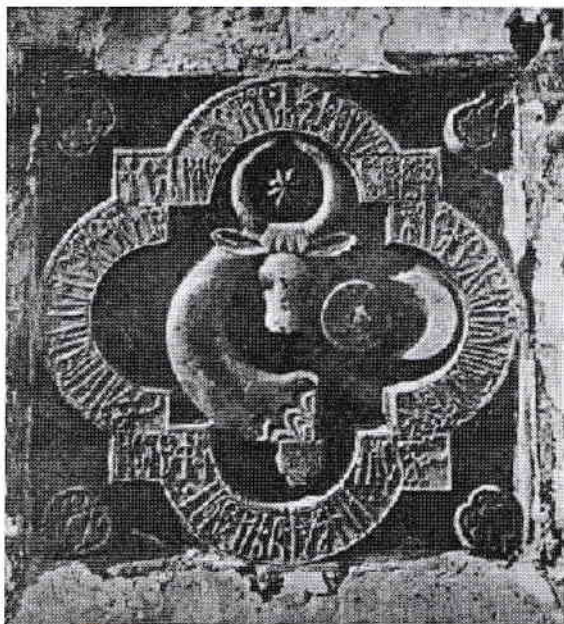

Fig. 1. Stema Moldovei în veacul al XVI-lea.

Au fost câteva săptămâni în care Elena, care se intitula cu atâta mândrie „despotovna”, și, mai mult decât atâta: „fata lui Ioan Despot *împăratul*”, ca în inscripția din biserica Ospeniei de la Botoșani, târgul ei¹, – unde venise de-a dreptul

---

¹ Iorga, *Inscripții*, I, p. 219, nr. 1. Fără numele și „împărăția” tatălui, altfel așa de puțin cunoscut, în cealaltă inscripție, de la biserica Sfântului Gheorghe din același „târg al Botoșanilor”; *ibid.*, p. 220, nr. 469. Ea și-a clădit și o biserică la Suceava; Kozak, *o. c.*, p. 143.

Alexandru Vodă –, se putea crede stăpână pe amândouă țările. Ea, ocrotitoarea de artă, sprijinea pe clericii de slavonește care ridicau în slavă pe cei voiți de dânsa în scaun.

Nu vor fi lipsit însă nici legăturile cu cei de neamul și de rasa ei în Peninsula Balcanică.

Acolo, într-adevăr, între creștini, și greci, dar și slavi, aceștia fiind mai puternici în provinciile unde odinioară stăpâniseră, era o adevărată înviere. Soliman-cel-Măreț avusese și puternici sfătuitoari sârbi, și o cancelarie sârbească funcționa alături de cea turcească și greacă. În curând scaunul de la Peć (Ipecul turcilor) se va ridica la o nouă strălucire prin vizitul pe care împărătescul sultan îl lăsa ca moștenire nevrednicului său fiu Selim, bosniacul Mohammed Socoli, așezând în acest vechi scaun socotit ca patriarhal pe rudele sale Macarie și Antonie, și el însuși făcând tot ce putea pentru ca în patria lui să se înalțe clădiri prin care să se pomenească numele celui care, cu o sinceritate relativă, trecuse la religia ce dădea puterea, Islamul. Tiparul slavon, care, o bucată de vreme, părăsit și Muntenegrul, rămas liber, se oploșise la noi și avuse chiar o nouă manifestare pe vremea lui Radu Paisie, va reîncepe și în Balcani, odată cu noile manifestări de artă. Se lucra cultural și în mănăstirea de la Opovo.

O parte dintre români chiar fu legală de scaunul acela de la Peć, cel din Ohrida fiind acuma în totală decadentă, afară doar de câte un patriarh rătăcitor prin creștinătatea apuseană la sfârșitul acestui veac, – și acest urmaș al ierarhilor sârbi era, de altfel, un grec, aparținând Bisericii rivale. Ardealul românesc își organiza o Biserică a sa, și stăpânitorii țării, nefiind bucuroși de relații prea strânse cu domniile de dincoace de munte, preferară, pe la 1570, ca binecuvântarea acestor modești vlădici români de carte slavonă așa de nesigură să vie din Balcanii împăratului turc, de care atârnavă și voievozii ardeleni, decât de la mitropoliile Țării-Românești și Moldovei¹.

---

¹ Iorga, *Ist. Bisericii*, I, p. 32, p. 52, p. 83, p. 121, p. 151, p. 156, p. 316, unde se arată și izvoarele, acuma tipărite în Iorga, *Documente Ardelene*, Hurmuzaki, XV¹.

Țările noastre au fost în acest timp și adăpostul altor pribegi din Balcani, și, undeva¹, am găsit și ca refugiați în Moldova pe câțiva din colaboratorii dinastiei sârbești din „ducatul Sfântului Sava”, adică din Herțegovina („hersec” – duce). Vom vedea cum prin genealogii brancovicești, dar și mitologice, din Hercule însuși, care n-a întemeiat nicio dinastie, își va face intrarea la Curtea Moldovei acel aventurier, caligraf și student în medicină, diletant de protestantism pentru a face carieră, care va fi în Moldova un „Ioan-Vodă” mai dăinuiitor decât cele „trei zile” ale lui Ioan-Joldea, și care va rămâne în amintirea poporului cu titlul de „Despot”, fie și din acele insule ale Arhipelagului – dar, din greșeală istorică, nu Lesbos, unde fusese, dintre Gattilusii genovezi, și câte un „despot”, ci Paros, dar asemănarea căutată era cu „Despotovna” și cu familia ei de „împărătești despoți”². E de însemnat și faptul că întâiul copil născut din căsătoria lui Alexandru cu nobila lui soție, care se poate, ca o Roxană ce era, să fi impus fostului Petru Stolnicul numele lui Alexandru-cel-Mare, s-a chemat Ioan, ca tatăl Elenei, și numai al doilea, Bogdan, ca tatăl domnului însuși³.

Dar această stăpânire femeiască, întinzându-se asupra amânduror țări, nu e fără o legătură și cu însăși văduva lui Bășărabă-Neagoe, care a isprăvit în călugărie, ca monahia Platonida, fiind adusă de vechiul ei cunoscut, Mitropolitul Anania, spre gropnița ridicată cu prețul atâtor jertfe în Argeș, abia la 30 ianuarie 1551 în Sibiu⁴.

Iată însă că la începutul anului 1551 o schimbare se făcu, prin care se rupse această legătură, la care se ajunsese prin atâta muncă și răbdare a unor femei deștepte, care duceau

---

¹ Cred că într-o fasciculă a *Spomenikului* din Belgrad. V. și mai departe.

² Genealogia lui Despot descopere și o Heraclidă, „Doamnă a Valahiei”, soră cu mama țarului muscălesc Ivan al IV-lea; Hasdeu, *Arch. Ist.*, I¹, p. 99.

³ *Ibid.*, p. 111, nr. 155.

⁴ Iorga, *Inscripții*, I, p. 151, nr. 12. Pe Neagoe însuși îl vedem dând niște țigani mănăstirii Moldovița; Codrescu, *Uricariul*, XVIII, p. 91, p. 95. V. și M. Costăchescu. *Arderea târgului Floci*, p. 167, nota 2 (daniile de la Mircea Ciobanul și de la un Comis Bratul).

dintr-o țară în alta și aceeași artă de clădire, ca în forma moldovenească a sprintenei biserici de la bolnița Coziei, unde se pomenește și Marcu, fiul lui Radu Paisie cu cealaltă Ruxandă, fata Despinei însăși¹. Intrigi pe care nu le putem urmări adușeră în scaun, încă din februarie al noului an 1554, pe un nou domn care era socotit ca fiul pretendentului Radu Călugărul de după Neagoe, dar care, intitulându-se „fiul lui Radu-Vodă”, se gândea desigur la harnicul ctitor Radu-cel-Mare; numele de Petru, nou la munteni, putea să fie în legătură sau cu numele boieresc al lui Radu Paisie sau cu prestigiul numelui moldovenească, dinastic în țara cealaltă, al lui Petru Rareș. I s-a zis: Petrașcu, și el a crezut că trebuie să păstreze și în diplomele sale acest simpatic diminutiv, care era și el obișnuit, cu finala-i ruteană (ca și Ivașcu – Ivașcu Goleșcu, de ex. –, adus de aceeași modă, numai în Moldova²). I s-a zis „cel Bun” de săracul cronicar al vremurilor următoare când era și un al doilea Petrașcu, fiul lui Mihai Viteazul³.

Femeile din neamul „despoților” nu se lasară însă biruite. Vom arăta în alt capitol cum fata lui Petru Rareș, măritată cu „ciobanul” mazilit, îl întovărăși în înfrângerea, umilința și primejdia lui, nu numai în Constantinopolul tainurilor sărace, pentru domnia fără scaun, dar și în „Etiopia” egipteană. La sfârșit, ea îi dăruie domnia în stăpânirea căreia îl gășise la măritiș. De ce era în stare Chiajna, moștenitoarea în același timp a energiei tatălui ca și a dominatoarei mame, s-a văzut după moartea la 21 septembrie 1559 a lui Mircea. Sprijinită pe

¹ Iorga, *Inscripții*, I, p. 174, nr. 355. *Și zugrăvii de acolo sunt sârbi, precum îi arată numele*: Maxim „maistorul”, David și atât de caracteristicul Radoslav; *ibid.* Se știe că și în biserica principală de la Cozia s-au făcut mari lucrări, de arhitectură și mai ales de pictură, cu panouri largi de inspirație occidentală, italiană, cum se spune pe peretele din stânga de afară, de către Băsărabă-Neagoe.

² Lui Ioan, fiul cel mai mare al lui Lăpușeanu, i se zice apoi Ionașcu; Hasdeu, *Arch. Ist.*, I, p. 119, nr. 169. Pentru așezarea noului domn, cel vechi fiind, desigur, petrecut cu blesteme, v. *ibid.*, p. 64, nr. 73; Hurmuzaki, II, p. 321, nr. CCXCVI; II⁵, p. 175. Iorga, Hurmuzaki, XI, p. 790, p. 865; Veress, *l.c.*, p. 141, nr. 186.

³ V. *Cronica țării*, în *Magazinul Istoric*, IV, p. 273.

boierii credincioși, ea înfruntă pe pribegii care se aruncaseră din Ardeal, două săptămâni după ce prigonitorul domn fusese coborât în mormântul său din biserica făcută de el în București. În lupta de la Românești, ea, care *se trudește a întemeia o dinastie ca a Rareșștilor în Moldova*, impunând întâi țării, apoi, cu daruri și făgăduieli, și turcilor, pe plăpânda ei odraslă, *căreia-i dăduse – și ea – numele părintelui, Petru-Vodă*. E învinsă și fuge cu coconul domnesc la Dunărea turcească, de unde cere ajutor (trece apa la stăpâni, lăsându-și sftnicii în cetatea Giurgiului. Întoarsă cu ajutor turcesc, ea dă a doua luptă la Șerpătești, în aceste părți de jos, unde peste trei decenii se va frământa Mihai Viteazu cu tătarii, și ea biruie, pierind și acel clucer Badea pe care-l înșeamnă anume, ca pe un boier important, cronica țării. Din nou, mama și fiul poruncesc în București.

Dar încercările răzbunătoare ale pribegilor nu încetează. După cei de la Brașov, iată acuma pe boierii ascunși la Sibiu care năvălesc pe valea Oltului: Stanciu, fiul lui Benga (pe țigănește: Dracul), Matei, al unei boieroaiice, de bună seamă cunoscută, Marga, un Radu și un Vâlsan. Chiajna le scoate înaintea turcii, ea care avea și sftnici greci, ca acela care-i e prezentat de un pamflet grecesc în versuri ca ibovnic¹. La Boiani, el câștigă o izbândă sângeroasă, „pierind mulți oameni”. Numai după aceste dovezi de îndărătnică stăruință portarul Ștefan, „Marele Portar”, îi va aduce în sfârșit steagul de domnie de la Poartă, unde va fi fost câștigat influentul vistier și ban Iani, crescându-se în schimb birul cu cinci aspri: „adaus-au”, spune cronica, în care, după știri contemporane, bogate pentru acest moment, se oglindește înțelegerea sensului acestei domnii de femeie fără coroană, „Petru-Vodă, *cu muma-sa, ia bir 5 aspri*”².

---

¹ N. Bănescu, *Un poème grec vulgaire*, București 1912 (și în Iorga, *Doc. Grec.*, pp. 55-56, nr. CXXX).

² *Mag. Ist.*, IV, pp. 273-274.

boierii credincioși, ea înfruntă pe pribegii care se aruncaseră din Ardeal, două săptămâni după ce prigonitorul domn fusese coborât în mormântul său din biserica făcută de el în București. În lupta de la Românești, ea, care *se trudește a întemeia o dinastie ca a Rareșștilor în Moldova*, impunând întâi țării, apoi, cu daruri și făgăduieli, și turcilor, pe plăpânda ei odraslă, *căreia-i dăduse – și ea – numele părintelui, Petru-Vodă*. E învinsă și fuge cu coconul domnesc la Dunărea turcească, de unde cere ajutor (trece apa la stăpâni, lăsându-și sftnicii în cetatea Giurgiului. Întoarsă cu ajutor turcesc, ea dă a doua luptă la Șerpătești, în aceste părți de jos, unde peste trei decenii se va frământa Mihai Viteazu cu tătarii, și ea biruie, pierind și acel clucer Badea pe care-l înșeamnă anume, ca pe un boier important, cronica țării. Din nou, mama și fiul poruncesc în București.

Dar încercările răzbunătoare ale pribegilor nu încetează. După cei de la Brașov, iată acuma pe boierii ascunși la Sibiu care năvălesc pe valea Oltului: Stanciu, fiul lui Benga (pe țigănește: Dracul), Matei, al unei boieroaiice, de bună seamă cunoscută, Marga, un Radu și un Vâlsan. Chiajna le scoate înaintea turcii, ea care avea și sftnici greci, ca acela care-i e prezentat de un pamflet grecesc în versuri ca ibovnic¹. La Boiani, el câștigă o izbândă sângeroasă, „pierind mulți oameni”. Numai după aceste dovezi de îndărătnică stăruință portarul Ștefan, „Marele Portar”, îi va aduce în sfârșit steagul de domnie de la Poartă, unde va fi fost câștigat influentul vistier și ban Ianî, crescându-se în schimb birul cu cinci aspri: „adaus-au”, spune cronica, în care, după știri contemporane, bogate pentru acest moment, se oglindește înțelegerea sensului acestei domnii de femeie fără coroană, „Petru-Vodă, *cu muma-sa, ia bir 5 aspri*”².

---

¹ N. Bănescu, *Un poème grec vulgaire*, București 1912 (și în Iorga, *Doc. Grec.*, pp. 55-56, nr. CXXX).

² *Mag. Ist.*, IV, pp. 273-274.

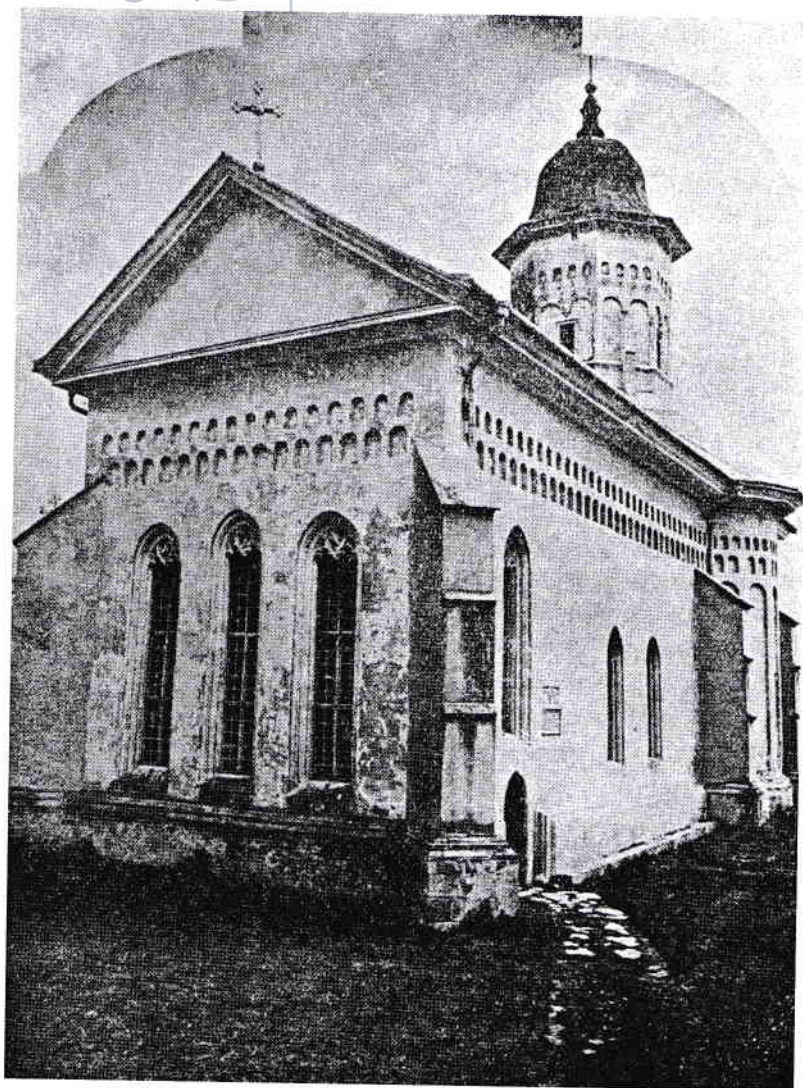

Fig. 2. Biserica mănăstirii Pobrata.

Astfel de energii nu se zdrobeau decât prin moarte. Chiajna se va sfârși, după lungi peripeții care se vor arăta pe urmă, fără tragedia finală care puse capăt vieții mamei sale. Căci, pentru aceasta, *Cronica moldo-polonă*, ea singură, cu libertatea de scris a unui străin, spune: „Acest Alexandru, făcându-se domn, a făcut să se sugrume bătrâna doamnă a lui

Petru Voievod”¹. Pe piatra de mormânt de la Slatina, gătită cu îngrijire de dânsa, nu i se înseamnă anul și ziua pieirii². E și vremea când pe baza influenței ultimelor vlăstare ale Casei Despoților, cu Iacșicii alipiți ei, și, prin noile legături cu Casa de Austria, sârbii pătrund, a doua oară, după a bătrânului Brancovici, în părțile de la apusul Ardealului. Petrovici, nobil ungar, ajunge șpan al Muncaciului în Maramureș și, în curând, el va fi un factor hotărâtor al politicii zápolyene, ajungând, în câțiva ani, un atotputernic regent al țării. Alături de el sunt și alți căpitani, ca acel Cherepovici., care-și va înrudi apoi neamul cu al Brancoviceștilor, măritând pe fiica lui, Elena, cu Petru-Vodă Munteanul, a cărui mamă era semi-sârboaică Doamnă Chiajna.

---

¹ I. Bogdan, *Cron. Mold.*, pp. 131-132. Cf. Iorga, *Studii și doc.*, V, pp. 651-652.

² Iorga, *Inscripții*, I, p. 57, nr. 123. Acolo mormântul lui Ștefan Rareș cel ucis e „înfrumusețat” în numele surorii Ruxandra singură; *ibid.*, p. 58, nr. 125.

CAPITOLUL II.

Boierime peste domni

În cele dintâi acte ale lui Alexandru Lăpușneanu nu apar boierii „iertăți”, ca Gavril Vornicul și Sturdzea, care pregătiseră cealaltă nuntă a Ruxandrei, deși se prezintă în primul rând acel vornic Motoc pe care cronică-l arată¹ ca principalul sprijin al noii domnii, ci tot oamenii care nu vor juca niciodată un mare rol: un Ioan Nădăbaico (de la rusescul Nedoba), – de unde satul Nădăbăuți –, vornicul, un Petru, fiul lui Cârca, poate Chirca, Hărea, al cărui nume amintește pe al lui Hâra, credinciosul lui Petru-Vodă Rareș și care, cu un Neagoe, e pârcălab la Hotin, pe când Ioan și un Veisa, cu nume străin, poruncesc la Neamț, iar Văscan și Veveriță la Roman, la Suceava fiind un Dan, probabil muntean. Spătarul Șăndrescul pare să fie chiar fiul lui Șăndrea, deci prin mamă, Maria, din neamul lui Ștefan-cel-Mare. Vistierul Ioan poate fi vreun grec, ca și comitul Plaxa. Postelnic se ridică un Văscan (din Vasco) Moghilă. Un Dumitru, altfel necunoscut, e paharnic, și stolnic un Medelean, cu numele neexplicabil. Mai pe urmă numai apar, cu un Alexa Bodeiu, un Petru „Cârcescu”, un Andreica, un Sava, un sârb sau croat Copitar, și, în sfârșit, tot Ioan Moțoc, cu nume și pronume ca în Polonia, în calitate de vornic².

Alexandru e legat de boierii care l-au făcut domn și-i va fi ascultat. Îi vor fi fost dictate deci cuvintele cu care vorbea crud, nu despre bietul Joldea, cum am crezut, ci despre Ștefan

---

¹ Ureche, *l.c.*

² Hasdeu, *Arch. Ist.*, I, p. 119, nr. 169. Cf. *ibid.*, pp. 111, nr. 155; pp. 125-126, nr. 181. Alte acte, la Ghibănescu, în *Uricariul* și în *Surete și izvoade*, nu adaugă esențial la aceste două constatări.

cel ucis și a cărei soră o luase în căsătorie. Din Hârlău încă, la 12 septembrie 1552, el scria bistrițenilor astfel: „Dar trebuie să știți despre acel lotru și dușman al legii creștine că și-a isprăvit rostul (*iam suum perfecisse*) și și-a primit cuvenita pedeapsă după faptele sale”¹.

Nimic în el nu face să se prevadă tiranul de mai târziu. ***Moldova e o țară demult și temeinic așezată. Cu un domn sau cu un altul, boierii se simt în rostul lor și lucrează astfel. Pacea înlăuntru e desăvârșită. Măcelul boierilor va zăbovi aici, dar, ca și la munteni, boierimii desființate cu sabie îi va urma o alta răsărită din adâncurile, pline de energie, ale neamului.***

Cutăruia din Polonia, ca Ieronim Ossolinski, în dieta de la 1553 din Cracovia, situația clanului stăpânilor i se înfățișa astfel: „Cât despre mine, eu cred că aceasta (credința față de Polonia) nu e în puterea domnului Moldovei singur, dacă nu o luăm și altfel; e vădit lucru acesta, căci în țara aceea aproape nu este nobilime: *toți sunt deopotrivă* și au obicei așa, că acel care azi paște caprele va putea să ajungă mâine un mare boier și chiar un domn. De aceea sunt la ei multe trădări, multe fără-delegi, căci n-au de la cine lua pilda virtuților. Astfel, de o parte, domnul îi tiranizează și, de altă parte, eiucid pe domni, fără a se gândi la frica lui Dumnezeu, nici la cinstea între oameni. Și cred că e greu pentru un domn să nu-i tiranizeze, fiecare voind mai bine să fie stăpân decât cioban și, cum nu merg toate după plac, îl gonesc”².

Vodă cel nou cunoscuse în Polonia o civilizație mai înaintată, și acela care va ridica, după inspirația de vis a Sfântului Dumitru, în Valea Seacă, spre munte, minunata mănăstire de la Slatina, un triumf al artei moldovenești, se îndeletnicește cu dresul ceasornicului său printr-un meșter adus anume de la

---

¹ Iorga, *Doc. Ard.*, I, pp. 488-489, nr. DCCCCLVII. În scrisoarea de la Suceava, 15 noiembrie, Ștefan e numit doar „înaintașul” său; nr. următor. Îndată încep afaceri de vânzare a porcilor și de ceasornice (Botoșani, 24 noiembrie); *ibid.*, p. 489, nr. DCCCCIX.

² I. Bogdan, *Doc. Pol.*, I, p. 195.